

10. téma

SEXUÁLNE A REPRODUKČNÉ ZDRAVIE A PRÁVA (SRZP)



V tvojom veku začínaš spoznávať najintímnejšie oblasti ľudskej sexuality, začínaš si budovať ľúbostné vzťahy a skôr či neskôr začneš žiť pohlavným životom. Láska, vzťahy a uspokojujúci intímny život sú neoddeliteľnou a veľmi dôležitou súčasťou života najmä u mladých ľudí. Je však dôležité, aby si bol/a od začiatku informovaný/á nielen o biologickej stránke ľudskej sexuality, ale aj o svojich **právach a zodpovednosti**, ako aj o zdravotnej stránke a možných následkoch.

Najmä u žien a dievčat sú choroby a problémy spojené s tzv. **reprodukčným systémom** najčastejšími zdravotnými komplikáciami – v celosvetovom priemere tvoria najväčšiu časť (više 30 %) všetkých zdravotných problémov žien v reprodukčnom veku (t. j. od 15 do 45 rokov, teda vo veku, keď žena môže otehotnieť). Rozšírením vírusu HIV a tým choroby AIDS, ktorá sa prenáša najmä pohlavným stykom, sa dôležitosť sledovania sexuálneho zdravia a informovanosti o bezpečnom sexe ešte podstatne zvýšila. Aj preto venuje Svetová zdravotnícka organizácia téme tzv. sexuálneho a reprodukčného zdravia veľkú pozornosť.

Pojem **sexuálne a reprodukčné zdravie a práva** sa v ostatných rokoch stal bežnou súčasťou ľudskoprávneho slovníka. Hoci pojmy sexuálne a reprodukčné spolu úzko súvisia, používajú sa obidva zvlášť, pretože ľudská reprodukcia – rozmnožovanie, rodenie detí – sa už nevyhnutne neviaže na sex (napr. umelé oplodnenie) a rovnako sexualita sa neviaže len na plodenie detí.

Hlavným princípom je pritom **právo slobodnej voľby** urobenej na základe dostatočných informácií a **právo na prístup k informáciám** podľa najnovších poznatkov vedy a medicíny. To znamená, že máš právo pýtať sa a dostať odpovede zo všetkých oblastí sexuality, akokoľvek sa zdajú chýlostivé a trápne. Škola má podľa učebných osnov povinnosť poskytnúť ti dostatok informácií primeraných tvojmu veku. U dievčat je vhodné od 14 – 15 rokov začať navštevovať gynekológa/gynekologičku kvôli **preventívnym prehliadkam**. Pokiaľ máš priateľa/ku a chystáš sa na sex, je dobré vopred sa informovať, ako predísť nežiaducemu tehotenstvu, ktoré môže nečakane prísť aj po prvom styku. Rady k tomu ti poskytne tvoj gynekológ/gynekologička, učiteľ/ka, prípadne ich nájdeš aj v týchto materiáloch a na webovej stránke www.rodicovstvo.sk, kde môžeš aj anonymne klásť otázky cez internet (poradňa funguje na adrese planovane@rodicovstvo.sk). Pamätaj, je lepšie problémom predchádzať ako ich potom riešiť

– radšej sa vopred informovať a chrániť pred tehotenstvom, ako v mladom veku nechtiac otehotnieť a napr. podstúpiť interrupciu.

V prípade návštevy lekára/ky máš právo byť informovaný/á o všetkých úkonoch a zákrokoch a máš právo pýtať sa a dostať odpovede. Je to súčasť tzv. **práv pacienta**, ktorým sa dnes venuje už dostatočná pozornosť. Záleží však aj na nás, ako ich budeme využívať a uplatňovať.

Reprodukčné zdravie je stav úplnej fyzickej, mentálnej a sociálnej pohody, a nielen chýbanie ochorenia alebo poruchy, vo všetkých prípadoch vzťahujúcich sa na reprodukčný systém, jeho funkcie a proces. Reprodukčné zdravie zahŕňa aj ľudskú schopnosť mať sexuálny život prinášajúci uspokojenie, schopnosť reprodukovať sa, ako aj slobodu rozhodnúť sa, kedy a ako často to robiť. Vychádzajúc z tejto podmienky, zahŕňa aj právo muža a ženy na informovanosť, právo na prístup k bezpečným, účinným a akceptovateľným metódam regulácie fertility podľa vlastného výberu a právo na prístup k primeraným službám zdravotnej starostlivosti, ktoré umožnia ženám bezpečne prekonať tehotenstvo a pôrod a zabezpečiť párom najlepšie možnosti, ako mať zdravé deti. (podľa Svetovej zdravotníckej organizácie – WHO)

Plánované rodičovstvo znamená právo mať, alebo nemať deti, ako aj slobodne sa rozhodnúť o počte a čase ich narodenia. Odvodene od tohto princípu to znamená aj právo na zdravie a prístup k potrebným službám a informáciám.

Informovaný súhlas je súhlas, urobený slobodne a bez nátlaku na základe dostatočného množstva objektívnych informácií podľa najnovších vedeckých poznatkov

Sexuálne a reprodukčné zdravie zahŕňa rozmanité témy, ako sú:

- antikoncepcia a plánovanie rodičovstva vrátane interrupcie;
- tehotenstvo a prenatálna starostlivosť;
- liečba neplodnosti – umelé oplodnenie;
- sexuálna výchova a informovanosť;
- pohlavne prenosné infekcie – HIV/AIDS, syfilis, kvapavka, hepatitída, chlamýdie a iné;
- choroby reprodukčného systému žien – rakovina prsníka, maternice atď.;
- násilie páchané na ženách, obchodovanie so ženami a nútená prostitúcia.

Hlavné princípy SRZP vyplývajúce (nielen) pre mladých ľudí:

- Každý/á žiak/čka má **právo na objektívne informácie** na základe najnovších vedeckých poznatkov bez ohľadu na svetonázor/vierovyznanie rodičov.
- Nikto **nesmie byť nútený** k akejkoľvek forme sexuálnemu styku.
- Právo zakladať si rodinu a slobodne sa **rozhodovať o počte a čase narodenia svojich detí** je základné ľudské právo.
- Každý/á má právo na **prístup k službám plánovania rodičovstva** (antikoncepcia, umelé oplodnenie, sterilizácia, interrupcia atď.) bez obmedzenia a nátlaku a právo rozhodnúť sa o ich využívaní na základe informovaného súhlasu.
- Každý/á má právo **slobodne využívať a kontrolovať** svoj sexuálny a reprodukčný život, pričom berie primeraný ohľad na práva druhých.
- Každý/á má právo na **ochranu pred akýmkoľvek lekárske zásahom** súvisiacim so sexuálnym a reprodukčným zdravím okrem prípadov, keď naň dá plný slobodný súhlas založený na informovanosti.
- Každý/á má právo na **ochranu pred sexuálnym obťažovaním a zneužívaním**.
- **Nikto nesmie byť diskriminovaný** vo svojom sexuálnom a reprodukčnom živote, v prístupe k zdravotníckej starostlivosti, službám a informáciám na základe rasy, farby pleti, pohlavia

alebo sexuálnej orientácie, rodinného stavu, postavenia v rodine, veku, jazyka, náboženstva alebo sociálneho pôvodu, majetku, rodu alebo iného postavenia.

- Všetky ženy majú právo na ochranu pred diskrimináciou v spoločnosti, v rodine alebo v zamestnaní z dôvodov tehotenstva alebo materstva a na ochranu pred predsudkami, zvyklosťami a všetkými ostatnými praktikami, ktoré sú založené na myšlienke podradenosti alebo na stereotypných úlohách mužov a žien.
- Každý/á má právo na ochranu pred všetkými formami násilia vrátane sexuálneho násilia, ktorého príčinou je rasa, farba, pohlavie, jazyk, náboženstvo, politické alebo iné zmýšľanie, národnostný a sociálny pôvod, majetok, rod alebo iné postavenie.